

Az engobe kerámiától a Székely Köztársaságig

1918 decemberében, karácsony előtt pár nappal, miután bebizonyosodott az önálló Erdélyi Köztársaság létrehozásának lehetetlensége (az események részletes háttéréről lásd: Bárdi Nándor: *Impériumváltás Székelyudvarhelyen 1918–1920*. In: *Aetas*, 1993. 3. sz. 76–118), a megszálló román csapatok fegyverének árnyékában, Udvarhely vármegye székelyhelyén a székely „anyaváros” tisztviselőinek szűk köre egy önálló Székely Köztársaság eszméjén kezdett gondolkodni. Ezen eszme mellett a legnagyobb propagandát Paál Árpád (Brassó, 1880 – Nagyvárad, 1944) helyettes alispán, az Udvarhely megyei Székely Nemzeti Tanács (a továbbiakban SZNT) vezetője fejtette ki. Paál az elképzelését a budapesti SZNT-nek az év november 17-én tartott nagygyűlésén elhangzott egyik javaslatára (2. ahol a székelység összefüggő többséget alkot, ott – nemzetközi garanciák mellett – „független, szabad és szuverén köztársaságot alkothasson”), valamint a századelő Székely Kongresszusainak törekvéseire alapozta.¹ Az a néhány kezdeményező, aki a semleges székely állam érdekében cselekedni akart – amint az Paál írásaiból kiderül –, először december 21-én ült össze, és egy emlékirat elkészítését határozta el. A kezdeményezők – Paálon kívül – négyen voltak, éspedig: Benedek Antal, az olasz harcterről hazatért Haáz Rezső rajztanár, Kolombán Lajos vármegyei tanfelügyelő és Puskás Lajos. Később csatlakozott hozzájuk Jodál Gábor főügyész és ifj. Mezey Ödön.² Később közülük többen neves közéleti személyiségekké váltak, s így életútjuk, tevékenységük többé-kevésbé közismert. Néhányukról azonban szinte semmit sem tudunk. Pedig, ha górcső alá vesszük a rendelkezésünkre álló szűkös adatokat, róluk is sok figyelemre méltó és érdekes dolgot deríthetünk ki, amelyek mellett a székelyföldi helytörténetírás nem mehet el. Ilyen személyiség volt ifj. Mezey Ödön is, akit társai azzal bíztak meg, hogy a Székely Köztársaság érdekében megfogalmazott emlékiratot Pestre vigye, ott beindítsa a kormánynál és a budapesti SZNT-nél a köztársaság kimondása iránti tárgyalást s a kikiáltást „kierőszakolja”.³

A Mezey család közmegebecsülésnek örvendett a dualizmusvégi Székelyudvarhelyen, pedig alig egy pár évtizeddel korábban vert gyökeret Udvarhelyszéken.⁴ Az újtordai Mezey István, aki Torda vármegyei táblabíró (assessor), valamint báro Kemény György jószágigazgatója

(provisor) volt Marosvécsen, 1841. november 8-án kötött házasságot Bentzédi Sárával Bögzőben, annak testvérbátyja, Bentzédi Sándor helybéli lelkész előtt. 1848. június 7-én ugyancsak itt anyakönyvezték Ödön nevű fiukat, amint az előbb említett lelkész által vezetett bögzői keresztelési anyakönyvben lévő utólagos bejegyzéséből kiderül.⁵ A család a 1848–1849-es forradalom és szabadságharc alatt sokat hányódott, végül a Marosvécsen megőzvegyült Mezei Istvánné Bentzédi Sára gyermekeivel (Polixénai, Ödön és István) Udvarhelyszékre, Bögzőbe települt haza. Polixénai hajadon maradt. A két fiú orvos lett. István Tordára tért vissza állatorvosként. Bátyja, Ödön, mint orvos 1876-tól tevékenykedett Székelyudvarhelyen, magy királyi törvényszéki orvosként.⁶ Itt is kötött házasságot 1883. július 26-án, 34 évesen gyergyószentmiklósi Jánosi Kornélia hajadonnal, dr. Jánosi Mihály törvényszéki bíró 22 éves lányával. Házasságukból négy gyermek született: Ibolyka, Ödön (1886), Kornélia és Anna. Id. dr. Mezey Ödön 28 éven át volt Székelyudvarhely fáradhatatlan orvosa, s a kisvárosi közélet lelkes szereplője. Tagja volt az Erdélyi Méhész Egyletnek, társelnöke, majd elnöke az EKE Udvarhelymegyei Osztályának, 1890-től gondnoka, 1894-től pedig főgondnoka volt az udvarhelyi ev. ref. kollégiumnak (erről a tisztségéről 1903-ban mondott le „változott viszonyaira s gyengélkedő egészségi állapotára való hivatkozással”).⁷

Ifj. Mezey Ödön nem lépett az apja nyomdokaiba, bár id. Mezey nagyon szeretete volna. A családi hagyomány szerint ő inkább a Ludovika Akadémiát választotta, s a hadseregből mint ulánus tiszt szerelt le. 1910-ben civilként az általa tervezett Székely Kerámiagyárat működtette Párajdon. A kerámiagyár 15–20 helybeli munkással dolgozott, akik engobe kerámia és cserépkályhák gyártásával foglalkoztak. Legalábbis ez derül ki a marosvásárhelyi Kereskedelmi és Iparkamara 1910-es évi jelentéséből. A díszedényeket a budapesti ipartestületi társulat állandó bazárjában, az Uránia műkereskedésben és a közeli fürdőkön forgalmazták, a cserépkályhákat helyben értékesítették. Öszvát Pál kutatásai alapján fény derült arra, hogy az itt gyártott tárgyak kétféle agyagból készültek, a dísz tárgyak „pirosra égetett palából, kétszer égetve, kaolinnal alapozva, festve és mázazva vannak (ezért engobe). Míg a cserépkályha anyaga fehér föld (kaolin) Alsósófalva határából”.

Ifj. Mezey Ödön

Azt azonban, hogy ifj. Mezey Ödön hol szerezte a kiváló szaktudását, a sóvidéki kerámiaműhelyek kutatói a mai napig nem tudták kideríteni.⁸ Egy azonban bizonyos: itt ismerte meg első feleségét, az örmény-magyar családból származó Mánya Margitot, akivel 1911. március 11-én kötött házasságot. Üzemük sorsa sajnos tragédiával végződött. Az első világháború alatt, az 1916. évi román betöréskor szétverték. A család ezeket a vészterhes napokat Zalaegerszegen vészelte át, ahonnan csak 1917-ben tértek vissza a Székelyföldre. Hazatérve a családfőt, ifj. Mezey Ödönt a napi politikai események foglalkoztatták, a háborús körülmények között üzeme újraindításáról szó sem lehetett. 1918 decemberében Paál Árpád vezetésével ő is a román hűségességek megtagadó székelyudvarhelyi köztisztviselők szűk csoportjával a Székely Köztársaság létrehozásán munkálkodott.

1919. január első napjaiban Paál Árpád már aktív propagandát folytatott a városban a Székely Köztársaság mellett. Január 4-ére többekkel megállapodott a köztársaság ügyében: a fegyverszüneti szerződés és a megszállás elismerése mellett akarták kikiáltani az önálló független székely államot.⁹ A kikiáltásra 10-én került volna sor, azonban Paált 9-én a román katonai parancsnokság letartóztatta. Pár nap múlva, január 12-én már házi őrizetben kapott üzenetet arról, hogy a háromszékiek (Király Aladár főispán vezetésével) a Székely Köztársaságot Budapesten tervezik kikiáltani, de ezzel addig várnak, míg véglegessé nem válik, hogy a

*A Mezey család 1910-ben
A 9. számmal jelölve ifj. Mezey Ödön*

Udvarhelyvármegye közönsége nevében hozzájárulhasson.

Udvarhelymegyei Székely Nemzeti Tanács.

Székelyudvarhely, 1919. január hó 15.

Puskás Lajos jegyző
Dr. Benedek Aladár titkár
Gál Imre elnökhelyettes
/elnök fogságban/

2.

Ezennel igazoljuk, hogy dr. ifj. Mezey Ödön úr mint a Székely-udvarhely megye közönségének kiküldöttje megbízatását kellőleg igazolta, s így a budapesti Székely Nemzeti Tanácsban Udvarhely megye közönségét képviseli.

Budapest, 1919. február 6.

Fazakas Endre titkár

1. Bárdi Nándor: *Paál Árpád Székely Köztársaság terve 1919-ből*. In: Magyar Kisebbség, VIII. évf. (2003) 2-3 (28-29). szám. 115-119.

2. Paál Árpád: *A kisebbségi lét tanulói Erdélyben. Válogatás naplóból és írásaiból*. I. kötet. Csikszereza, 2008. 49.

3. Uo. 55. A budapesti SZNT tevékenységéről: Fráter Olivér: *A Székely Nemzeti Tanács megalakulása és tevékenységének főbb területei (1918-1919)*. In: Székely Nép, 2010. november 19. 1. szám (Ünnepi Kiadvány, Budapest).

4. A család történetével bővebben Pálmay József foglalkozott (*Udvarhely vármegye nemes családjai*. Székelyudvarhely. 1900. 160.) Azon állítás, mely szerint az 1614-ben Székelyudvarhelyen mustráló Mezei István nemes (nobilis) lenne a család ősapja, akinek leszármazottjai a XVIII. század végén Udvarhelyről „Torda-Aranyosvármegyébe” költöztek, az újabb kutatások tükrében nem felel meg a valóságnak.

5. Mind a házassági, mind a keresztlevel másolata a szerző tulajdonában. Ezeket és más családi iratokat és fényképeket a leszármazottak, dr. Mezei András (Budapest) és dr. Szilasi Mária (dr. Sándor Béláné, Csikszereza) bocsátották a rendelkezésünkre. Itt mondunk köszönetet érte.

6. Ebből az időből egy publikációját is ismerjük: Dr. Mezey Ödön: *Adatok a harántcsikú izmok élet- és szövetéhez*. In: Értekezések a természettudományok köréből. VIII. k. (1877-1878) 16. sz.

7. *A Székelyudvarhelyi Ev. Ref. Kollégium Értesítője az 1906-1907-ik Iskolai Évről*. Szerk.: Gönczi Lajos igazgató-tanár. Székelyudvarhely, 1907. 19.

8. Csiki Zoltán – Horváth István – Ozsvát Pál – Vécsesi András: *Rapsóné öröksége. Tanulmányok Parajd község múltjából*. Déva, 2006. 70, 158.

9. Lásd az 1. sz. jegyzetet.

10. Uo.

11. Paál, 2008. 55.

12. Bárdi, 2003. 118.

13. Paál, 2008. 67.

14. <http://www.hegyipatak.hu/zemplen.php> (2011.10.17.)

15. Az eredeti megbízólevél, mellette egy bizonyítvánnyal a Parajdon való ipartelep létesítéséről (1923) a Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltárban (Bp.) található. Fond főcsoport: Személyi gyűjtemények, visszaemlékezések. Fond: Kis személyi gyűjtemények. I. 1. 20.

békekonzferencia Magyarország felosztása mellett dönt.¹⁰ Arról, hogy az udvarhelymegyei SZNT Mezey Ödönt küldi Budapestre, hogy ott Károlyi Mihály köztársasági elnökkel, a köztársaság kormányával, valamint a budapesti SZNT-vel tárgyalásokat folytasson, s az összes székelyek lakta területek önálló Székely Köztársasággá való nyilvánításához hozzájárulhasson (lásd az 1. sz. mellékletet), Puskás Lajos jegyző leveléből értesült.¹¹ Hogy Mezey milyen körülmények között jutott ki Budapestre, azt nem tudjuk, de egy február 8-án Fazakas Endre titkár által kibocsátott igazolvány szerint a budapesti SZNT-ben Udvarhely megye közönségét képviselte (lásd a 2. sz. mellékletet). A Székely Köztársaságról készült tervezetet tehát eljuttatta Budapestre, de ennek „további sorsáról vagy az ezzel kapcsolatos vitákról nincs tudomásunk.”¹² A béketárgyalások és a nemzetközi erőviszonyok teljesen más irányba tereltek az eseményeket, minek következtében a lokális székely autonómiaterv nem valósulhatott meg. Mezey Ödön 1919. július 26-án még egyszer Szegedről küldött haza egy kimerítő helyzetrajzot a „magyar állam utolsó katonáinak” Székelyföldre, amelynek befejező soraiban az állt, hogy:

„Erdély önállóan intézze el dolgát, mert Magyarországtól segítséget nem várhat!”¹³ Jómaga – tudomásunk szerint – sohasem tért haza véglegesen szülőföldjére attól való félelmében, hogy a román hatóságok letartóztatják és hadbírótság elé állítják. Trianon után Magyarországon vállalt munkát, szakmájában dolgozott. 1923-ban a háború miatt leállt hollóházi kerámiagyárat indítja újra Margitay Zoltánnal közösen, a Budapesti Városi Bank tőkéjével részvénytársaságot (Hollóházi Kerámiagyár Rt.) alapítva.¹⁴

Mihály János

Mellékletek

1.

Másolat!¹⁵

Dr. ifj. Mezey Ödön urat megbízzuk, hogy Budapesten Károlyi Mihály köztársasági elnök úrral, a Magyar Népköztársaság kormányával, valamint a budapesti Székely Nemzeti Tanáccsal az erdélyi székely magyarság uralmának és jövőjének biztosítása érdekében, teljes jogkörrel tárgyalásokat folytathasson, sőt az összes székelylakta területek önálló Székelynépköztársasággá való nyilvánításához hozzájárulhasson. Székelyudvarhely 1919 január hó 15.

